

ดร.ประทีป วีระพัฒนนิรันดร์ นักคิด นักพัฒนา ผู้มีประสบการณ์ทำงานพัฒนาชุมชนมากกว่า 20 ปี เคยรับราชการอยู่กรมวิชาการเกษตร หลังจากได้คลุกคลีกับเกษตรกรในพื้นที่ต่างๆ รู้สึกว่าสิ่งที่กำลังทำอยู่นั้นไม่สามารถตอบโจทย์ที่จะนำไปสู่การพัฒนาเกษตรไทยได้อย่างแท้จริง ในปี 2536 จึงตัดสินใจลาออกจากราชการ มาทำงานที่กลุ่มแพน เครือสหพัฒน์ ซึ่งเปิดโอกาสให้ทำงานพัฒนาชนบทไปพร้อมๆ กันด้วย ปัจจุบันดำรงตำแหน่งประธานมูลนิธิพลังนิเวศและชุมชน และอุทิศตนทำงานสาธารณประโยชน์อีกหลายตำแหน่ง

พัฒนาเกษตรประเทศไทยอย่างไร ให้เกษตรกรมีความสุข

เรื่อง : “กรกฎญา อักษรเนียม”

“ ในโอกาสปีใหม่ วารสารเคหการเกษตรขอแนะนำเสนอบทสัมภาษณ์ ดร.ประทีป วีระพัฒนนิรันดร์ ประธานมูลนิธิพลังนิเวศและชุมชน ในฐานะที่ท่านผู้นี้ทำงานคลุกคลีอยู่กับเกษตรกรมากกว่า 20 ปี เพื่อนำไปสู่การพัฒนาระบบเกษตรที่น่าจะสามารถช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตเกษตรกรไทยให้ดีขึ้นได้อย่างยั่งยืน ”

มองเกษตรไทยในปัจจุบันอย่างไร

ความสำเร็จของการพัฒนาการเกษตร ต้องวัดผลสัมฤทธิ์ที่คุณภาพชีวิตของเกษตรกร ขณะนี้เกษตรกรเกือบทั้งประเทศอยู่ในสภาพปรับตัวไม่ทันกับการเปลี่ยนแปลง เนื่องจากสถานการณ์โลกปัจจุบันมีความสลับซับซ้อนและเปลี่ยนเร็วมาก เมื่อปรับตัวไม่ทันก็เสียสมดุล แก้ปัญหาได้ไม่ตรงจุด จัดการปัญหาไม่ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องต้นทุนการผลิต และถูกซ้ำเติมด้วยภัยพิบัติธรรมชาติ ผลลัพธ์คือขาดทุนและขายที่ดินทำกินในท้ายที่สุด

เมื่อสถานการณ์เปลี่ยน ปัญหาอุปสรรคใหม่ๆ ย่อมเกิดขึ้น แต่ความรู้ความสามารถของเกษตรกรมีอยู่ไม่เพียงพอ หรือความรู้ชุดเดิมนั้นแก้ปัญหาใหม่ไม่ได้ ซึ่งการเกษตรในยุคท่ามาค้าขายต้องแข่งขันกันรุนแรงทั้งในด้านราคาและคุณภาพ จึงต้องการความรู้ชุดใหม่ไปจัดการตามเหตุการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป

ในภาพกว้าง นักการเมืองที่เข้ามาเป็นรัฐบาลได้รับอำนาจให้กำหนดทิศทางและนโยบาย แต่ยังไม่เห็นเป้าหมายปลายทางที่ชัดเจน เช่น แผนที่นำทางหรือโรดแมปของพืชเศรษฐกิจ อาทิ ข้าว มันสำปะหลัง ยางพารา ควรเป็นอย่างไร ทำให้การวิจัยและพัฒนาไร้ทิศทาง ไม่ต่อเนื่อง และภาคีที่เกี่ยวข้องขาดเป้าหมายร่วมกัน ทำให้การขับเคลื่อนเกษตรไทยไม่มีพลัง

นักวิชาการ ผู้ที่รู้ลึก เพราะทำงานวิจัยแบบแยกส่วนก็มักเลือกทำเฉพาะประเด็นที่ตนเองสนใจ แทนที่จะเริ่มตั้งคำถามว่าผู้ที่

จะใช้ผลงานวิจัยคือใคร นำไปใช้ประโยชน์อะไร มีข้อจำกัดอะไรบ้าง แล้วจึงตั้งโจทย์วิจัย ขณะที่นักส่งเสริมฯ ซึ่งรู้กว้างก็พยายามนำความรู้จากนักวิชาการไปถ่ายทอดให้เกษตรกร แต่มักไม่เกิดประโยชน์เพราะสภาพภูมิสังคมที่แตกต่างกัน เจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชน มีน้ำใจ เสียสละก็คิดว่าทำเต็มที่แล้ว ได้แค่นี้ก็พอใจ ซึ่งต่างจากภาครัฐก็จะทำอะไรต้องมีเป้าหมายชัดเจน และมุ่งมั่นจัดการให้ถึงเป้าหมาย แต่มักขาดมิติทางสังคมเพราะคิดว่าจ่ายภาษีแล้วรัฐบาลต้องนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์สูง และประหยัดสุด

นโยบายเร่งด่วนที่ทำได้ง่าย และใช้เวลา น้อยคือ เร่งรัดให้ทุกภาคส่วนซึ่งมิใช่เฉพาะกระทรวงเกษตรฯ ทำความเข้าใจเป้าหมายของการพัฒนาการเกษตรไทยให้ชัดเจนเพื่อกำหนดบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบของตนเองได้ถูกต้อง พร้อมทั้งหยิบยกส่วนดีของแต่ละภาคส่วนมาร่วมสร้างสรรค์การเรียนรู้ที่มีคุณภาพ และมีพลังที่พอเพียงสำหรับการขับเคลื่อนไปสู่เป้าหมายดังกล่าว

คิดว่าการพัฒนาการเกษตรที่ผ่านมามีจุดไหนที่ต้องปรับเปลี่ยนบ้าง

ทุกภาคส่วนต้องปรับเปลี่ยน การเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งจำเป็นและเป็นตลอดไป ตั้งแต่ตัวเกษตรกรจนถึงผู้กำหนดนโยบายการพัฒนาเกษตรไทย ทุกฝ่ายต้องมีเป้าหมายร่วมกันทั้งระยะสั้นและระยะยาว เห็นคุณค่าของทุกภาคส่วน รวมทั้งผู้บริโภคด้วยและมีสำนึกรับผิดชอบในความสำนึกและล้มเหลวด้วย

เกษตรกรต้องชัดเจนว่า ตนเองเป็นกลไกหลักและเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา มีเป้าหมายชัดเจนทั้งระยะสั้นและระยะยาว มิใช่ทำการเกษตรตามยถากรรม แล้วแต่โชควาสนา

สำหรับเป้าหมายระยะสั้นนั้นเกษตรกรย่อมต้องการผลกำไร แต่เนื่องจากเกษตรกรไม่มีอำนาจต่อรอง กำหนดราคาขายผลผลิตไม่ได้ ถ้าต้องการกำไรเกษตรกรต้องย้อนมองตัวเองว่า ทำการเกษตรประเภทไหน หากราคาผลผลิตขึ้นอยู่กับคุณภาพไม่มากนัก เป็นประเภทที่ผลิตครั้งละมากๆ เช่น ข้าว ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ฯลฯ เป้าหมายระยะสั้นต้องอยู่ที่ลดต้นทุนและเพิ่มผลผลิตต่อไร่ แต่ถ้าราคาขายสินค้าขึ้นกับคุณภาพหรือเกรดของผลผลิต สินค้ามีตลาดเฉพาะ เช่น หน่อไม้ฝรั่ง มะม่วงเพื่อการส่งออก ฯลฯ ให้มุ่งไปที่การลดต้นทุนควบคู่ไปกับการเพิ่มคุณภาพผลผลิต เพราะเมื่อคุณภาพผลผลิตสูงขึ้นราคาขายต่อหน่วยย่อมสูงขึ้น

แต่ผลกำไรเป็นเพียงเป้าหมายเบื้องต้นเท่านั้น ถ้าต้องการให้เกษตรกรไทยมั่นคงยั่งยืนต้องมีเป้าหมายระยะยาวด้วย ต้องพัฒนาคุณภาพของเกษตรกรไปสู่ความเป็นมืออาชีพ กล่าวคือ ประกอบอาชีพโดยไม่เบียดเบียนผู้บริโภค ดิน น้ำ และสิ่งแวดล้อม หรือประกอบสัมมาชีพพึ่งตนเองได้ สามัคคี มีน้ำใจ เพื่อสร้างวัฒนธรรมชุมชนที่เข้มแข็งให้ทุกคนอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุขในกระแสวัตถุนิยมและบริโภคนิยม

เกษตรกรมืออาชีพต้องวางแผนเป็นเป้าหมายที่มีตัวเลขกำกับ เช่น ต้นทุนการผลิตข้าวในฤดูหน้าลดลง 20% ขณะที่ผลผลิตเพิ่มขึ้น 10% จากนั้นวิเคราะห์จุดคอขวด จุดที่ต้องดูแลเป็นพิเศษ มิฉะนั้นจะไม่บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ แนะนำให้เลือกไว้ไม่เกิน 4 จุด เฉพาะที่มั่นใจว่าจัดการได้และเกิดประโยชน์มากๆ เท่านั้น (ทำน้อย ได้มาก) แล้วกำหนดวิธีการที่คุ้มค่าที่สุดในการจัดจุดคอขวด ต้องไม่ยึดติดความรู้สึก ความเคยชิน หรือวิธีการเก่าๆ แม้แต่เคยใช้ได้ผล เพราะเหตุปัจจัยต่างๆ อาจเปลี่ยนไปแล้ว แต่ให้ใช้ข้อมูลมาประกอบ

การตัดสินใจ ถ้าตัดสินใจถูกผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นต้องเร็วกว่า ถูกกว่า และดีกว่าเดิม ถ้าเร็วแต่ต้นทุนต่ำ แต่คุณภาพแย่ ก็แสดงว่าการตัดสินใจผิดพลาด

เกษตรกรมืออาชีพต้องคิดบวก หนึ่งเป้าหมายไปถึงได้หลายทาง ทุกปัญหามีทางออก ปัญหาอุปสรรคเป็นสิ่งท้าทาย มีความมุ่งมั่น ใฝ่รู้ เพราะการเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นสิ่งจำเป็น เพื่อปรับปรุงอย่างต่อเนื่องให้พึ่งตนเองได้ในสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา นอกจากต้องเร่งลดต้นทุนอาชีพแล้วยังควรเร่งลดต้นทุนชีวิตด้วย โดยเฉพาะอบายมุขและไม่นิยมความฟุ้งเพื่อเหมือนคนในเมือง จึงต้องอาศัยความร่วมมือของทุกภาคส่วน เช่น นักวิชาการช่วยวิจัยหาคำตอบมาขจัดจุดคอขวดที่เกษตรกรจัดการไม่ได้ รวมทั้งคอยให้คำปรึกษาแนะนำ เนื่องจากการเกษตรนั้นใช้สูตรสำเร็จแบบพิมพ์เขียวไม่ได้ ต้องอาศัยการจัดการให้ลงตัวพอดีในแต่ละเวลา และพื้นที่ แตกต่างจากการสร้างตึกสร้างอาคาร เมื่อสถาปนิกออกแบบ วิศวกรคิดโครงสร้าง เขียนแบบเสร็จก็นำพิมพ์เขียวไปใช้ได้เลย

คำกล่าวที่ว่าเกษตรกรไทยผลิตเก่ง แต่ไม่สั้นทางด้านนการค้าขายเป็นจริงหรือไม่

เรื่องการค้าการขายโดยเกษตรกรยังคงเป็นเรื่องไกล ภาพรวมของการพัฒนาการเกษตรไทยที่ผ่านมาถือว่าล้มเหลว ยิ่งพัฒนายิ่งเกิดภาวะคนรวยกระจุกจนกระจาย แม้ประเทศไทยจะมีกระทรวงเกษตรฯ มากกว่า 100 ปี แต่เพราะการรวมกลุ่มยังไม่เข้มแข็งระบบสหกรณ์ที่ใช้ได้ดีในหลายประเทศก็มาสิ้นชื่อที่ประเทศไทย

ต้นเหตุจากคุณภาพของเกษตรกรไร่หรือไม่ คงต้องใช้เวลาอีกพอสมควร

ที่ว่าเกษตรกรไทยผลิตเก่งก็คงไม่จริง เกษตรกรที่เก่งในการผลิตหรือเกษตรกรมืออาชีพไม่น่าจะมีเกิน 10% ของเกษตรกรทั้งหมด เกษตรกรชั้นนำเหล่านี้ใช้พื้นที่เท่ากัน แต่สามารถทำกำไรได้มากกว่าเป็นเท่าตัวเมื่อเปรียบเทียบกับเกษตรกรที่มีอาชีพเดียวกันในชุมชนนั้น เกษตรกรที่เหลืออีกมากกว่า 90% จัดเป็นพวกเคยผลิต ทำมานานก็จริง แต่อยู่ในวังวนของความไม่รู้ ใช้ความเชื่อมากกว่าใช้ความรู้ไม่รู้จริง แม้แต่ดินในไร่นาที่เป็นรากฐานสำคัญของการผลิตและอยู่ใกล้ตัวมากที่สุด ไม่รู้แม้แต่ธาตุอาหารพืช เอ็น-พี-เค คืออะไร มีหน้าที่อะไร จะเลือกซื้อปุ๋ยอย่างไร ใช้อย่างไรจึงมีประสิทธิภาพ ประกอบกับระบบชลประทานยังมีน้อย เมื่อขาดน้ำ การลงทุนย่อมมีความเสี่ยงสูง

จุด ค อ ข ว ด ของ การ พัฒนา เกษตรไทยอยู่ตรงไหน

สำหรับเกษตรกรต้องเร่งแก้ไขคือการไม่คิดพึ่งตนเองและปรับให้มีหลักคิดที่ถูกต้องว่าความสำเร็จมิได้เกิดจากองค์ประกอบเพียงส่วนใดส่วนหนึ่งเท่า หากแต่เป็นการทำให้องค์ประกอบเหล่านั้นทั้งหมดทำงานร่วมกันอย่างลงตัวพอดี ดังนั้นพืชจะเจริญเติบโตได้ดีและให้ผลผลิตสูง เกษตรกรต้องมีความรู้ความสามารถในการจัดการให้เกิดความลงตัวพอดีระหว่างพันธุ์พืชกับปัจจัยแวดล้อมที่เกี่ยวข้อง อาทิ ดิน ปุ๋ย น้ำ แสงแดด ความชื้น วัชพืช โรคแมลงศัตรูพืช ฯลฯ ซึ่งไม่มีสูตรสำเร็จหรือพิมพ์เขียวที่ให้เกษตรกรนำไปใช้ได้

ต้นทุนยังสูง ผลผลิตต่อไร่ต่ำ คุณภาพไม่ตรงตามความต้องการของตลาด เพราะเกษตรกรมีความรู้ความสามารถในการผลิตไม่

เพียงพอ และที่มักพบเห็นบ่อยๆ แนวทางการฝึกอบรมไม่เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป เพราะยังใช้วิธีสอนเกษตรกรให้จำมากกว่าให้เข้าใจ ควรฝึกให้คิดวิเคราะห์อย่างรอบด้านและฝึกทดลองทำด้วยตัวเอง ทำให้ไม่เกิดประโยชน์เท่าที่ควร หรือ “ฝึกอบรมไว้ลืม”

ในส่วนของภาคีที่เกี่ยวข้องยังไม่มีเป้าหมายการพัฒนาาร่วมกัน นโยบายส่วนใหญ่ใช้แก้ปัญหาเฉพาะหน้าเท่านั้น การวิจัย การพัฒนา และการส่งเสริมการเกษตรสร้างการเรียนรู้ที่มีคุณภาพและมีพลังไม่เพียงพอ เนื่องจากขาดการบูรณาการเข้าด้วยกัน เช่น เรื่องโรคและแมลงแยกออกจากการใช้ปุ๋ย ทั้งๆ ที่เกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิด เมื่อใช้ปุ๋ยถูกต้อง โรคและแมลงจะระบายน้อยลง

นอกจากนี้เกษตรกรยังขาด “เครื่องมือ” อีกมาก ทั้งฮาร์ดแวร์และซอฟต์แวร์ เพื่อช่วยให้เกษตรกรทำงานได้รวดเร็วขึ้น ประหยัดขึ้น แต่ประหยัด โดยเฉพาะเครื่องมือ เครื่องจักร และอุปกรณ์ขนาดเล็กสำหรับเกษตรกรรายย่อย ตัวอย่างเช่น กรมส่งเสริมการเกษตรเปิดเว็บไซต์ www.soil.doe.go.th ให้เกษตรกรสามารถตรวจข้อมูลชุดดิน ทำให้รู้ว่าดินในไร่นาเหมาะสมสำหรับพืชชนิดใด ทีมงาน ศ.ดร.ทัศนีย์ อัดตะนันท์ ประดิษฐ์ชุดตรวจสอบ เอ็น-พี-เค ในดินแบบรวดเร็วเพื่อให้เกษตรกรใช้วิเคราะห์ดินได้ด้วยตนเอง พร้อมสร้างโปรแกรมปุ๋ยสั่งตัดของข้าวและข้าวโพด เป็นต้น

ปุ๋ยเป็นปัจจัยการผลิตสำคัญเพราะมีผลต่อต้นทุน ผลผลิตต่อไร่ และคุณภาพผลผลิต แต่คำแนะนำส่วนใหญ่ยังคงเป็นสูตรสำเร็จแบบกว้างๆ เรียกว่า การใช้ปุ๋ยแบบ “เสื้อโหล” เสื้อี่มีขนาดเดียว ไม่คำนึงถึงความแตกต่างของพันธุ์พืช ชนิดดิน ปริมาณธาตุอาหารในดินและสภาพภูมิอากาศขณะนั้น ต่อมาได้พัฒนาเป็นการใช้ปุ๋ยตาม “ค่าวิเคราะห์ดิน” เสื้อี่มีหลายขนาดมากขึ้น (เล็ก กลาง และใหญ่) โดยนำข้อมูลธาตุอาหารในดินขณะนั้น (ค่าวิเคราะห์ดิน) มาพิจารณาด้วย แต่ “ปุ๋ยสั่งตัด” เป็นการจัดการธาตุอาหารเฉพาะพื้นที่ หรือตัดเสื้อี่ให้มีขนาดพอดีตัว โดยนำหลายปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ พันธุ์พืช สภาพภูมิอากาศ ชูดิน และปริมาณ เอ็น-พี-เค ในดินขณะนั้นมาสร้างแบบจำลองทางคณิตศาสตร์ โดยใช้คอมพิวเตอร์พัฒนาขึ้นเป็นซอฟต์แวร์ จึงเป็นคำแนะนำการใช้ปุ๋ยที่มีความแม่นยำสูงและนำไปขยายผลได้รวดเร็ว (www.ssnm.agr.ku.ac.th)

ปัจจุบันมีการถ่ายทอดความรู้รวมทั้งให้ข้อมูลข่าวสารที่เกษตรกรรับรู้ได้มากและสะดวก รวดเร็วยังไม่เพียงพออีกหรือ

ต้องแยกแยะก่อนว่ารับรู้แล้วเข้าใจหรือเปล่า ข้อมูลต่างๆ ที่ถ่ายทอดออกมานั้นเกษตรกรล้วนรับรู้เหมือนกัน ดูข่าวเดียวกัน ได้รับการอบรมพร้อมกัน แต่ทำไม นาย ก.จึงสามารถนำสิ่งที่เรียนรู้ไปต่อยอดเป็นอาชีพได้ ในขณะที่คนอื่นยังคงอยู่ที่เดิม คำตอบคือเกษตรกรแต่ละคนมีขีดความสามารถไม่เท่ากัน เพราะมีความเชื่อ

หลักคิด ความสามารถในการคิดวิเคราะห์ คิด เชื่อมโยง คิดสร้างสรรค์ การประยุกต์ใช้ความรู้ ฯลฯ ที่แตกต่างกัน

ดังนั้นควรเร่งเสริมสร้างขีดความสามารถของเกษตรกร แต่ที่ผ่านมากะบวนการส่งเสริม- การเกษตรไม่ได้สร้างการเรียนรู้ที่มีคุณภาพเพียงพอให้เกษตรกรเกิดการเปลี่ยนแปลงจากภายใน (ระเบิดจากข้างใน) เพราะ “สั่งให้ทำ สอนให้จำ ทำให้ดู” ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่ทำลายกระบวนการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ ซึ่งไม่ได้เกิดเฉพาะวงการ- เกษตรเท่านั้น แต่เป็นความล้มเหลวของระบบ การศึกษาไทยด้วยที่มักสอนในลักษณะให้ท่อง เป็นนกแก้วนกขุนทอง การสอนที่ไม่คำนึงถึง กระบวนการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ คนคิดวิเคราะห์ ไม่เป็น ทำให้การเรียนรู้นั้นไม่ก่อให้เกิดการ- พัฒนาศักยภาพได้เท่าทันกับสิ่งที่เปลี่ยนแปลง

ทำอย่างไรให้เกษตรกรไทยได้ เรียนรู้อย่างมีคุณภาพ

ระบบการศึกษาไทยมีปัญหาสั่งสมมา นานแม้ว่ามีการปฏิรูปการศึกษาไปเมื่อปี 2542 แต่ไม่ประสบผลสำเร็จ ปีนี้จึงจะมีการปฏิรูปการ ศึกษารอบใหม่ สาเหตุหลักคือ ระบบการศึกษา ไม่ได้พัฒนาระบบคิดของผู้เรียน โดยเฉพาะ การคิดอย่างเป็นระบบ และการใช้เหตุผลหรือ คิดอย่างเป็นวิทยาศาสตร์ ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญ ของวิชาคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ รวมทั้ง จำเป็นในการพัฒนาการเกษตรเพราะการ- เกษตรเป็นวิทยาศาสตร์ไม่ใช่ไสยศาสตร์

ผู้สอนมักไม่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้คิด และตัดสินใจ ใช้วิธีสอนให้จำ บอกรให้เชื่อ ดัง ภาษิตที่ว่า เดินตามผู้ใหญ่หมาไม่กัด สอนแต่ สูตรสำเร็จให้ทำตามๆ กันไป เป็นการเรียนรู้ที่ ไม่สร้างปัญญา สูตรสำเร็จย่อมใช้แก้ปัญหาใหม่ๆ ไม่ได้ เช่น สอนว่า 4 ต้องมาจาก 2+2 เท่านั้น

แต่ในความเป็นจริง 3+1 หรือ 4+0 ก็ได้ คนที่คิดบวกจึงไม่มีทางตัน และถ้าคิดวิเคราะห์เป็น จะแก้ปัญหาได้ถูกจุด ประยุกต์ใช้ความรู้ให้เกิดประโยชน์ได้

หนึ่งผลมาจากหลายเหตุทุกภาคส่วนต้องไม่มัวกล่าวโทษกัน แต่ควรริบหรี่หันมามองที่ตนเองแล้วเริ่มต้นด้วยการคิดบวก ให้เชื่อมั่นว่าตนเองมีความสามารถที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเกษตรไทย เมื่อใส่ใจเป็นนายกายเป็นบ่าวหรือทำงานด้วยจิตใจที่มุ่งมั่น อะไรๆ ก็เป็นไปได้ ความคิดริเริ่มดีๆ จะออกมา จากนั้นใช้หลักคิด เร็ว ช้า หนัก เบา เลือกลงเฉพาะที่จำเป็นสุดและเป็นประโยชน์สูง (ทำน้อย ได้มาก) มากำหนดเป้าหมายการทำงานให้ชัดเจน แล้วจัดทำแผน และนำแผนไปปฏิบัติอย่างจริงจัง

สำหรับเกษตรกรต้องปรับความคิดให้หันกลับมาพึ่งตนเองก่อน อย่ามัวฝันกลางวันต่อไปอีกว่า นักวิชาการ นักส่งเสริมการเกษตร ฯลฯ จะมาทำให้ดินในไร่หรือคุณภาพชีวิตของตนเองดีขึ้น เกษตรกรเสียเวลารอมานานแล้ว ควรหันมาใช้เป้าหมายระยะสั้นที่ได้กล่าวไปแล้วเป็น “แบบฝึกหัด” เพื่อเรียนรู้และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง โดยเริ่มคิดและทำในสิ่งที่เกษตรกรจัดการด้วยตนเองได้เท่านั้น

ตัวอย่างเช่น ในอดีตปุ๋ยถูกใช้อย่างไรก็มีกำไร แต่วันนี้ปุ๋ยแพงจะใช้ปุ๋ยให้มีประสิทธิภาพได้อย่างไร ควรอาศัยการวิจัยเชิงปฏิบัติการในไร่นา เกษตรกรทำได้เอง เพียงแต่เสริมให้คิดอย่างเป็นระบบ ฝึกเก็บและวิเคราะห์ข้อมูล ขณะที่นักวิชาการเป็นพี่เลี้ยงคอยให้คำปรึกษาแนะนำ ซึ่งจะเสียเวลาน้อยกว่าการลองผิดลองถูกมาก

สร้างการเรียนรู้ที่มีพลังได้อย่างไร

การเชื่อมโยงคือพลัง การเรียนรู้ที่มีคุณภาพอย่างเดียวยังคงพอที่จะเปลี่ยนแปลงการเกษตรของประเทศให้ทันสมัยการณียังต้องมีพลังที่เพียงพอด้วย การเรียนรู้ที่มีพลังต้องอาศัยการทำงานอย่างบูรณาการของทุกภาคส่วนที่มุ่งมั่นสู่เป้าหมายเดียวกัน เห็นคุณค่าของกันและกัน รวมทั้งมีจิตสำนึกรับผิดชอบร่วมกัน

ทุกภาคส่วนควรเร่งพัฒนาระบบการทำงานแบบมีส่วนร่วมในการสร้างการเรียนรู้ที่มีคุณภาพให้แก่เกษตรกร เริ่มจาก “เคลื่อนไหวความคิด” ปรับเปลี่ยนความเชื่อและวิถีคิดของทีมงาน และตระหนักอยู่เสมอว่าเกษตรกรคือศูนย์กลางของการพัฒนา เน้นให้เกษตรกรเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติในสถานการณ์จริง และแลกเปลี่ยน

ความคิด ความรู้ และประสบการณ์ซึ่งกันและกัน ส่วนภาครัฐนั้นเป็นพี่เลี้ยงคอยให้การสนับสนุน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ร่วมกัน

การเรียนรู้ที่มีคุณภาพให้ความสำคัญกับการใช้เหตุผล “มีนั้น เพราะมีนี่” ก่อนแก้แต่ละปัญหา ควรตั้งคำถามว่า ทำไม... แล้วตอบเพราะอะไร... คิดต่อไปเรื่อยๆ อย่างน้อย 5 ครั้ง สวาให้ลึกถึงต้นเหตุของปัญหาแล้วจึงกำหนดวิธีแก้ไขที่ประหยัดสุด จึงเป็นการแก้ปัญหาแบบถอนรากถอนโคน พร้อมๆ กันนั้นควรเสริมหลักคิด หลักการ ทฤษฎี แต่ย้ำว่า “ไม่ยึดติดตำรา” ให้ใช้พืชที่ปลูกเป็นครู ใช้ท้องทุ่งเป็นห้องทดลอง เมื่อเกษตรกรได้ทำด้วยตัวเองจะเกิดการเรียนรู้ที่มีคุณภาพอย่างแท้จริง จากนั้นถอดรหัสประสบการณ์จากเกษตรกรคนเก่ง เหล่านั้น หรือที่ผมเรียกว่า “ครูคิดแผ่นดิน” ซึ่งมีอยู่ในทุกชุมชนเพื่อให้เกษตรกรรายอื่นใช้เป็นต้นแบบเรียนรู้ต่อไป ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างขีดความสามารถของเกษตรกรให้พึ่งตนเองได้อย่างรวดเร็ว เมื่อเกษตรกรซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่แก้ปัญหาและพัฒนางานอาชีพ หรือชีวิตได้ด้วยตนเอง สังคมโดยรวมย่อมอยู่เย็นเป็นสุขอย่างแน่นอน

ควรใช้เป้าหมายระยะสั้นเป็นแบบฝึกหัด เพราะเกษตรกรต้องมีเศรษฐกิจที่อยู่ได้ มีกำไร เกษตรกรจึงต้องเป็นมืออาชีพ รู้จริงในสิ่งที่ทำ ทำการเกษตรด้วยเป้าหมายที่ชัดเจน วางแผนเป็นและนำแผนไปปฏิบัติให้บรรลุเป้าหมายได้ และยังสามารถพัฒนาต่อไปในขั้นที่สูงขึ้น เช่น ถ้าต้องการค้าขายผลผลิตด้วยก็ต้องรวมกลุ่มรวมตัวกันให้เข้มแข็ง หากภาคีความร่วมมือ แหล่งเงินทุน ศึกษาข้อมูลให้มั่นใจก่อนจะลงทุนลงแรง ซึ่งเกษตรกรมืออาชีพต้องไม่อยู่ในสถานะเพียงผู้รับรู้ (ผู้ถูกกระทำ) เท่านั้น แต่ต้องสามารถเรียนรู้ให้เข้าใจได้ลึกซึ้งและรวดเร็ว คิดวิเคราะห์

จนเห็นการเชื่อมโยงของเหตุปัจจัยต่างๆ ได้ ถ้ามีหลักคิดที่ถูกต้อง และคิดเชื่อมโยงได้กว้างไกลเท่าไรก็จะปรับตัวได้เร็วเท่านั้น ก็จะเปลี่ยนจากที่เคยทำงานเชิงรับมาเป็นผู้ที่วางแผนอนาคตและทำงานเชิงรุกได้

ให้อาจารย์ช่วยสรุปแนวทางการขับเคลื่อน เพื่อพัฒนาเกษตรประเทศไทยให้เกษตรกรมีความสุขอย่างยั่งยืน

ส่งเสริมให้ “เกษตรกรมืออาชีพ” เป็นทั้ง “นักวิจัย” ที่ใช้ “ไร่นา” ของตนเองเป็น “ห้องทดลอง” และเป็น “ครูคิดแผ่นดิน” ที่ใช้ “ไร่นาดันแบบ” ที่ได้พัฒนาขึ้นเป็น “ห้องเรียน” และ “สนามฝึก” สำหรับเกษตรกรในชุมชนและพื้นที่ใกล้เคียง โดยทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องร่วมมือร่วมใจกันกระตุ้นหนุนเสริม

กรอบคิดดังกล่าวเป็นการเสริมสร้างขีดความสามารถของเกษตรกรจากรากฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นแล้วต่อยอดด้วยการวิจัยเชิงปฏิบัติการในไร่นาโดยเกษตรกรมืออาชีพ ซึ่งจะช่วยให้การขับเคลื่อนเกิดขึ้นพร้อมๆ กันทั้งประเทศ แม้แต่ปศุสัตว์และประมงก็นำกรอบคิดนี้ไปใช้ได้ และควรใช้ไร่นาดันแบบเป็นแหล่งเรียนรู้ของนักเรียนนักศึกษาของวิทยาลัยเกษตรฯ ในท้องถิ่น เพื่อสร้างเกษตรกรในอนาคตที่มีคุณภาพไว้สืบสานการเกษตรของประเทศต่อไป

ขั้นตอนการสร้างเกษตรกรมืออาชีพให้มีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วและประหยัด ควรเริ่มจาก

1. จัดทำแผนที่ “เกษตรกรมืออาชีพ” ในชุมชน
2. จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้หลักคิดและภูมิปัญญาท้องถิ่นของเกษตรกรมืออาชีพเหล่านั้น เป็นการเรียนรู้ภายในชุมชนของตนเอง
3. กระตุ้นหนุนเสริมให้เกิดการเลียนแบบเพื่อต่อยอดผ่านการวิจัยเชิงปฏิบัติการในไร่นาโดยเกษตรกรมืออาชีพ
4. ถอดรหัสความคิด ความรู้ และประสบการณ์ที่ได้จากการทดลอง และจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับภายนอก อาทิ นักวิชาการ เกษตรกรมืออาชีพจากชุมชนอื่น เป็นต้น
5. กระตุ้นหนุนเสริมให้เกิดจินตนาการตัวแบบใหม่ๆ และสร้างระบบการจัดการที่เหมาะสม
6. ใช้ตัวแบบที่ประสบความสำเร็จเป็นแหล่งเรียนรู้ของเกษตรกรในชุมชน
7. ส่งเสริมการรวมกลุ่ม สร้างเครือข่าย และร่วมมือกับภาคี

การพัฒนาที่หลากหลายมากขึ้น

ตัวอย่างเช่น เมื่อต้นปี 2551 ท่าน-ทรงศักดิ์ วงศ์ภูมิวัฒน์ อธิบดีกรมส่งเสริมการเกษตร ให้ทุกจังหวัดกำหนดพืชยุทธศาสตร์ 3 พืช พร้อมจัดทำข้อมูลบ่งชี้ว่า 3 อำเภอหลักของพืชยุทธศาสตร์แต่ละชนิดอยู่ที่ไหน และ 3 ตำบลหลักของแต่ละอำเภออยู่ที่ไหน จากนั้นสืบค้น “สุดยอดเกษตรกรมืออาชีพ” ของแต่ละพืชในแต่ละตำบล พืชละ 9 คน รวม 27 คน และยกย่องเชิดชูเป็น “ครูคิดแผ่นดิน” ทำหน้าที่ให้คำปรึกษาแนะนำและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรในจังหวัด หลายจังหวัดความก้าวหน้าถึงขั้นจัดเวทีถอดรหัสความรู้เพื่อจัดทำคู่มือคำแนะนำฉบับชาวบ้านเสร็จเรียบร้อยแล้ว

ลองจินตนาการดูว่า ถ้ากรอบคิดนี้ได้รับความร่วมมือร่วมใจจากทุกภาคส่วน มิใช่เฉพาะกระทรวงเกษตรฯ เท่านั้น แต่ยังมีหน่วยงานอีกมากมาย อาทิ ช.ก.ส. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถานศึกษา สถาบันวิชาการ องค์กรสื่อสารมวลชน องค์กรพัฒนาเอกชน ฯลฯ ร่วมกันขับเคลื่อนอย่างจริงจังต่อเนื่องสัก 3 ปี ผมมั่นใจว่าจะพลิกโฉมเกษตรไทยได้อย่างเป็นรูปธรรม และความสุขจะบังเกิดแก่ทุกคนในสังคมไทยอย่างแน่นอน

ในวิกฤติมีโอกาสเสมอ สถานการณ์ทางการเมืองที่ดูเดือดเลือดพล่าน นายกฯ ก็เปลี่ยนบ่อย รัฐมนตรีก็เปลี่ยนบ่อย อะไรๆ ก็ไม่แน่นอน แต่ปีนี้คนตงงานเยอะขึ้นแน่ๆ เกษตรกรควรทบทวนอดีตเพื่อตัดสินใจว่าจะยังคาดหวังหรือรอความช่วยเหลือจากรัฐบาลต่อไปอีกหรือไม่ หรือควร “คิดพึ่งตนเอง” แล้วหาแนวร่วมในชุมชน ทดลองนำความรู้และข้อเสนอแนะในบทความนี้ไปประยุกต์ใช้ตั้งแต่วันนี้เพื่อความสุขจะบังเกิดมีแก่เกษตรกรไทยทุกคน

